

בין דם ודם:

על גילויים פאשיסטיים בתרבות הישראלית

משורר ישראלי כותב, "צריך לגלות את הפאשיסט שבנו... הוא האוצר היחיד האמיתי שלנו" (העולם הזה 19.2.86). עורכת סיפורתית אנינה מפרסמת את הדברים בלא הסתייגות ככתביהעת המתקדם שלה, ביטאון אגודת הסופרים מאזניים מפרסם מאמר שלטני הקורא להתגברות, על הרחקת היהודים שירשנו" (בין השאר מביאליק), יוצא כנגד ההומאניזם האוטופי של הרצל ("אדם בעייתי מאוד שלדיו התאכזר" והוא מגלם את "האקלים הבורגני של סוף המאה"), ממליץ לסיפורת לחזור ל"פואטיקה התלמודית" ומגלה את האמת הגדולה ש"רסיס של צואה, אם נתגלה אגב תפילה, יהיה נסבל אם תכסה אותו כמנה של רוק" — ואנו מבינים כי נס גדול לא היה פה, וכי ההר של שנות שילטון הליכוד הוליד את העכבר העכברוש הצפוני. לרוע המול, כל מי שעדיין סבור — כחורם קניוק,

"מאפיה שמאלנית", ואת צוות ההווי והבידור הכולל בין השאר את אורה שם-אור ובתה (הכל נשאר במישפחה) מירית, מאיר עוזיאל ואורי פורת (שאף הוא לא המתין זמן רב לשכרו). חרבי להשכיר כנתן ברון ובעל טור עכש כננימין גלאי. גם אילו היה המדובר רק באלה בלבד, גם אז לא ניתן היה לפטור את התופעה כלאחר יד. אומנם חובה להודות שאין באלה וברומיהם כדי עתודה אינטלקטואלית מרשימה במיוחד, ומיספרם של הסופרים שבהכורה כולט במיעוט. אבל המדובר אינו רק באלה בלבד, וגם לא כשמות מפורסמים יותר או פחות מאלה ואחרים. כוונתי לאקלים אידיאולוגי אשר במסוות שונים ותחת דגלים לא תמיד זהים, הולך ומתרחב, כמרומה, הולך ומחלחל ועושה לו נפשות באוניברסיטאות, בכיתביעת ובמוספים לסיפורת, בפואטיקות ובדבריהן. כוונתי גם לסכנה שלע"י תיד הרבה יותר מאשר לדברמה שסכנתו מרובה כבר בהווה, אף כי היא, הסכנה, כבר גלויה לעין.

בגידת הכהנים

שמור בידי גיליון הצופה מיום 2.7.82, כלומר, מן הימים שמיד אחרי הפלישה ללבנון, נדרמה לי

ראנדו וספינאני: הסאלון של המשורר (ראוננציו, מתוך הספר "פאשיזם")

שכאן מצויים כבר כל סימניה של תופעת "בגידת הכהנים" שעל שורשיה אנו מבקשים להתחקות. כתב באתו גיליון העורך משה אישון, בתגובה על רשימה של אהרון מגד בדבר:

התיזה של מגד היא... כי כל המישפחות האיטליות הן דומות זו לזו. מקובלת עלינו יותר דעת אלה שאומרים, כי אין דמיון בין אומללים, כשם שאין דמיון בין בני-אדם... למרבה הצער, מעולם לא היה דומה סיבלם של יהודים לסיבלם של בני לאומים אחרים. ממילא אין כל דמיון, גם בין מה שקרה בעיר ההריגה — בפוגרום קייזינג — לבין ההריגות בציריך. אלה שני דברים נפרדים... מי שבורך יחדיו קייזינג וציריך, את הזוועות שהנאצים עשו ביהודים עם פגיעות המלחמה בציונות — מחלל שם אבות, את שמותיהם של קדושים וטהורים שמששרים קלו ומאריית גברו לעשות רצון קינם וחסין צדום... מגד מחפש קין טעמים להסברת התיזה שלו, כי ההרס בציונות עולה בהומרתו על הפוגרומים. כקוסמופוליט, או מתוך אהוות-עמים, הוא אינו מבדיל בין לאומים: כולם שווים בעיניו. יהודים ווייטנאמים, קוריאנים ולבנונים. ובכל זאת, יש הבדל.

מי שמבקש את סימניה וסמניה האידיאולוגיים הישראליים של תופעת הרק כד" של הרבי האמריקאי כהנא — ילך אצל משה אישון ויודגש: כותב הדברים אינו ברון, פירסו מאיילהשכיר, או רבי מפוקפק. המדובר בעורך הצופה. ביטאון המיפלגה שע"מה חילק ועדיין מחלק מערך את מוסרות השילטון, ועימה הוא נושא נפשו לעשות קואליציה לאחר הבחירות הבאות, א"י. רומה שלא רבים הם הדברים הדומים אלה שנתפרסמו בלשונו, אף לא בשעותיה החשוכות ביותר של ההיסטוריה היהודית. שבע שנות ליכוד, בתוספת מלחמת לבנון, צריכות היו לחלוף כדי שרפש ממין זה יצוף באיחוש על פני המים.

פרופסורים של קיטש

אכל נמשיך. באתו גיליון של הצופה מתפרסם מישאל אקדמאים המתיחס אף הוא להשוואה שנערכה בין פוגרום קייזינג לבין פוגרום צידון. משיב הפרופסור יהודה פרידלנדר, מחברו של אחד הספרים הנפסדים ביותר שנתפרסמו אייפעס על-ידי איש האקדמיה הישראלית (על אורי צבי גרינברג) ואיש המחלקה לסיפורת עברית באוניברסיטת ברא"ל:

אל אנשי השמאל שציטטו את ביאליק אני מתייחס כאל רטוריקנים בדרגה של קיטש. אפילו אם היו שוחטים בקייזינגוב רק שלושה (כך) תרגולות ולא עשרות בני אדם, עדיין היתה הצדקה מלאה לפואמה של ביאליק, המתמודדת עם הוויות השכול... יתר על כן — כל נסיון לתפוס את המימד האנושי ביצירה דרך לאום אחר (ההדרגה במקור) מעורר בזיכרוני את המישפט של מונטסקייה, שבתירגום חופשי אומר: היהרו מפני הקוסמופוליטים, שמרוב דאגתם לעולם כולו מוזיחים את דאגתם לעמם ולבני-מישפחתם. הבה נחזור ונקרא: "כל נסיון לתפוס את המימד האנושי ביצירה דרך לאום אחר" כלומר: מימד אנושי אתה מסוגל לתפוס רק בלאום שלך. נאום הפרופסור לסיפורת. מכאן ועד שלילת קיומו של מימד אנושי בלאום אחר (ג'וקים מסוממים, היות דורגלות, וכו' וכו') אין הדרך ארוכה כליכך. ולא הרגיש הפרופסור, ואולי לא ידע, כדרך שלא ידע גם עמיתו אישון, כי "קוסמופוליטים" היא מילת הגנאי ליהודים שהיתה מקובלת ברוסיה של ימי סטאלין...

מילחמת מיצווה — מיצווה

ועוד אומר באתו מישאל הפרופסור בנימין אופנהיימר: השימוש במונחים מיקראיים על-ידי שמאלנים שנעשו לנו לפתע פטרוני התנ"ך והמוסר — נראה לי אירוני מאוד... התנ"ך איננו ספר פציפיסטי. אדרבא, הטקסט המיקראי תובע התגוננות ומצווה על מילחמת-מיצווה, ולא ניפרד מאותו גיליון של הצופה לפני שנצטט עוד צופה לבית ישראל ובת-בית בכוח ובפועל של המערך שלנו. חברת-הכנסת לשעבר שרה שטרן-קטן:

כל טיפול רחום, שיש בו התחשבות-יתר לפי הנורמות של התקופה, נראה בעיניו (של התקופה) כחולשה. אלה הם רק מיקצת מתוצאות הלוחאי של הביקורת הלא-עניינית והחד-צדקנית. ומי יודע בכמה קורבנות יעלו מעשים הומאניים אלה.

אורה ואתוודה: היו אלה חוות-ידעת ממין זה, שגרמו לי לראשונה לחשוב כי דבריו של הפרופסור ישעיהו לייבוניץ על מילחמה "יודיאר נאצית", הגם שנאמרו מתוך ריתחת הרגע ומצוקתו, אינם מופרכים כליכך כפי שנשמעו תחילה, כשיצאו מפיו במסיבת-העיתונאים שכינסו (הוא, הפרופסורים דן מירון ואסא כשר ואנכין) בירושלים זמן קצר לאחר פרוץ מילחמת-הלבנון.

איפה היוצרים הלאומיים?

נניח הצופה ונעבור למעריב. ב"3.12.83 התפרסמה במוסף הסיפורות של עיתון זה רשימה בגנותה של סיפורת-המחאה, פריעטו של ארציון ברתנא, ריאקציונר חילוני שהוא עם זאת מילומי אמוניה של אנשי ברא"לן והקובץ ההגותי-הסיפורותי המקורב להם זהות. ברתנא, משורר חקיין, מספר חף מכל כישרון ומבקר מסלף ועובדת (וכבר נתפס על כך לא אחת), כמילה אחת: גראפומאן, בלי הקונטאציות הסינפאטיות — קסת הריו, הנוצה, הכומתה והאנטי-פילאות של לבד — שנתלו למושג זה בעבר, כותב:

הסיפורת החברתית העברית היתה לא אוניברסיטית: מאז היווצרותה בתקופת די השכלה. הסיפורת הציונית היתה מממנית מאז היווצרותה. המטרות החברתיות-התרבותיות הגדולות שיעברו הכל לטובת עצמן, וגרמו לטישטוש עובדות היסטוריות פה ושם... להצורך על מחאה פלאקאטית כעל חק המנחה בסיפורת העברית היום פירושו להחליף אידיאל של ביקורת ובניה חברתית באידיאל של ביקורת בלבד. בכך יש הצרת-האופק אפילו ביחס לסיפורת-ההשכלה. לכן, דווקא בגלל השיבות הבדיקה המוסרית של קיומנו בסיפורת העברית, רית, אני שואל את עצמי וישראל אתכם: איפה היוצרים הלאומיים של הדור הזה? איפה האידאולוגיה שלהם? מה הם תורמיהם להבנת החיים שלנו באן ועכשיו? איפה היוצרים הלאומיים? — שמענו, שמע"י

נו. הסיגנון מוכר. "איפה האידיאות שלהם?" — מעניין כמה קטן ההבדל בין ה"דאנוביזם הסטאי" ליניסטי לבין הפאשיזם. בתחום זה של תרבות ויצירה כביכול. איפה באמת ה"אידיאות"? והלא כשהיו אידיאות — "בתקופת ההשכלה", בתקור פת "הסיפורת הציונית" — גרמו אלה, לדיכוי מבקרנו, לטישטוש עובדות היסטוריות פה ושם. "ואם כך, למה לנו "אידיאות"? כמה תתי רומנה אלה המטשטשות "להבנת החיים שלנו כאן ועכשיו?"

ומה אכן יתרום להבנה כזאת? אנחנו מוסיפים וקוראים:

אני חושב שסיפורת של ספקולאציות סילרי-סופיות, סיפורת אוטופית, סיפורת פנטאסטית, סיפורת לירית, סיפורת מדע-בדיוני ודומיהן עשויות להיות אקטואליות ומציאותיות לא סחות משירת-המחאה.

הבנת את זה, ששקרו? הסיפורת הציונית היתה "מגמתית", סיפורת ההשכלה גרמה, טישטוש עובדות. סיפורת המחאה בימי מילחמת-הלבנון היא סיפורת של "ביקורת בלבד" ואינה תורמת "להבנת החיים שלנו כאן ועכשיו". את זה תעשה רק, "סיפורת של ספקולאציות, סיפורת אוטופית, סיפורת פנטאסטית!"

עד כאן ארציון, אור קטן מאוד בציון חשוכה, ונחזור לרבו. "צריך לגלות את הפאשיסט שבנו... הוא האוצר היחיד האמיתי שלנו".

דומה שעורך עיתון יומי, לפחות פרופסור אחד ושניים-שלושה משוררים ומבקרי סיפורת כבר גילו אותו, את האוצר הזה, כיצד אומר אהרון שבתאי במאמו ה"מבריק": "גם העופות-הדברים

קרוון בעיני עצמו

פעם מאולפים... ולעיתים צווחים מתוך האני כעופות טורפי נבלות". אבל בכך עוד לא נסתים מנינים של טורפי הנבלות הצווחים מתוך האני בסיפורת העברית.

נתן זך

עיקר שכחתי

בהודמנת זו רצוני להוסיף עוד פריט לרשימת הכונות (הטובות) שנתפרסמה במקום זה לפני שבועיים. ובכן, הכוונה היא לעצב במיסגרת זאת מדור פלוראליסטי, המשקף מיגוון של דעות, לא רק את דעת עורכו. מכאן: לא כל דבר המתפרסם או שיתפרסם במדור זה משקף את דעת העורך. רק מה שעורך חתום עליו משקף את דעתו — כרגעיו הבלתי-סכיופנריים, כמוכן.

האם יש צורך להכריז דבר כזה? — במקומותינו, כן, בהחלט.

דוגמה: את דעתי שלי, האישית והמשוחרת, על יצירת דויד אבידן — אני אומר יצירתו וכוונתו הן לשיריו והן לכלל תרומתו ליצירה הישראלית — כבר היבעתי במקום אחר, לא מכבר, כשיגיע היום שבו אביע את דעתי הצנועה